

X

χαβάδια, τα· χαϊδέματα, αγκαλιές, φιλιά, χάδια, έρωτες, *καμώματα*, [τουρ. havana (=επιθυμία)].

χαβανάς, ο· αλλ. ο *χαϊβανάς*.

χαβάν(ι), το· γουδί, εργαλείο για το κόψιμο του καπνού, [τουρ. havan].

χαβανόχειρου, το· ο κόπανος από το *χαβάν(ι)*, γουδοχέρι, [*χαβάν(ι)* + *χέρ(ι)*].

χαβαρκά, τα· μικροεργαλεία, μικροπράγματα, π.χ. τα μικρά εργαλεία της κουζίνας, τα καρφιά με τα σφυριά και άλλα μικροεργαλεία για ελαφριές δουλειές, Νιγρ., [τουρ. hava (=αέρας) + ευφ. ρ + κ. κατ. -ικά > (χαβαρικά >) *χαβαρκά*].

χαβάς, ο· σκοπός, σκοπός τραγουδιού, επιδίωξη, *πάρι Γιώργη ένα χαβά, γω τουν λέου μα φτος του χαβά τ'*, [τουρ. hava].

χαβασί· επίρρ., σαν, ίδιος με, ο μουσικός σκοπός του/της, *Νιγρίτα χαβασί* = ο χορός *σιργιάν(ι)*, ο σκοπός της Νιγρίτας, *κουσιαμάκ(ι) χαβασί*, δεξ *κουσιαμάκ(ι)*, *Αγιους-Αντών(η)ς είναι Αγίου-Θανά(η)ς χαβασί* = η εκκλησία του Αγίου Αντωνίου είναι ίδια με αυτήν του Αγίου Αθανασίου, [*χαβάς* + τουρ. κατ. -σί, δεξ *παρασί*].

χαβιάρ(ι), το· το χαβιάρι, το σαρκώδες μέρος της κνήμης, η γάμπα, [τουρ. havyar > μσν. χαβιάριν].

χαβλένιους, -νια, -νιου· αυτός που είναι φτιαγμένος από *χαβλί*, *χαβλένιου μαντίλ(ι)*, [*χαβλί* + -ένιους].

χαβλί, το· ύφασμα που έχει ύφανση πετσέτας προσώπου, **[*χάβου* + τουρ. κατ. -λί > τουρ. havlı(=αυτό που έχει χνουδι), επειδή είναι απορροφητικό τέτοιο ύφασμα].

χάβου· ρ., *έχαβα, έχαπα, χάβω, χάφτω, καταπίνω, μτφ. πιστεύω ό,τι ακούω, [χά-φτου]*.

χαβούζα, η· μεγάλη δεξαμενή νερού για πότισμα ζώων ή για ομαδικά λουτρά, μεγάλη κοιλιά, αλλ. *σιαντριβάν(ι)*, [1. ***χάβου*. 2. τουρ. habuz < (Π.Κ.) αραβ. havz].

χαζεού· ρ., *χάζιβα, χάζιψα/χάζώθκα*, η κ. σημ., γίνομαι *χαζός*, *δε χάζιψα/χάζώθκα να πάου νύχτα στον μπαϊρ(ι)*, [*χαζός*].

χάζ(ι), το· χάζι, χάζεμα, [τουρ. haz(=ευχαρίστηση) > χάζι].

χάζ(ι)κους, -κ(η), -κου· δεξ *χάσ(ι)κους*.

χαζίρκους, -κ(η), -κου· έτοιμος, *χαζίρκου τσιγάρου*, [τουρ. hazır(=έτοιμος)].

χαζνάς, ο· μικρό κοίλωμα στο εσωτερικό μέρος από το σαμάρι του ζώου, που γινόταν με αφαίρεση υλικού από το γέμισμα· γινόταν όταν διαπίστωναν ότι το σαμάρι πλήγωνε το ζώο σε κάποιο συγκεκριμένο σημείο, [τουρ. hazne(=κολεός)].

χαζός, -ζιά, -ζό· *χαζός*, πληθ. τα *χαζά* = φερσίματα *χαζού*, λόγια αστεία, ανέκδοτα, αλλ. τα *σαλά*, [*χάζ(ι)* > *χαζός*].

χαϊάτ(ι), το· {-ιά-}, *χαγιατί*, ανοικτό ισόγειο υπόστεγο μέρος του σπιτιού, που ήταν συνήθως στρωμένο με κοκκινόχρωμα και για τον καθαρισμό του το *πάτουναν* με κοκκινόχρωμα, υποκ. το *χαϊατουόδ(ι)*, [τουρ. hayat].

χαϊβάν(ι), το· ζώο, μτφ. *χαζός*, ανόητος, μεγεθ. *χαϊβανάς, χαβανάς* [τουρ. hayvan].

χαϊβανάς, ο· μεγεθ. της λ. *χαϊβάν(ι)*, αλλ. *χαβανάς*, [*χαϊβάν(ι)* + κ. κατ. -ας].

χαϊμαλί, το· φυλαχτό, αλλ. *χαμαϊλί*, [τουρ. hamayli > χαμαϊλί].

χαϊμανάς, ο· ζώο που δεν είναι για δουλειά, υβρ. ο τεμπέλης, [τουρ. haymana(=λείβαδι για βόσκημα) < (Π.Κ.) τουρ. haymana mandaci(=βόδι του λειβαδιού), με παράλειψη του β' συνθετικού].

χαϊνεύου· ρ., *χάινιβα*, -*νιψα*, τεμπελιάζω, βαριέμαι, [*χαϊν(η)ς*].

χαϊν(η)ς, ο· τεμπέλης, *α ρα χαϊν(η) τ' κιαρατά*, [τουρ. haip(=προδότης) > χαϊνης (=ακαμάτης)].

χαϊνιά, η· τεμπελιά, [*χαϊν(η)ς*].

χαϊνταμάκς, ο· τεμπέλης, αλήτης, [τουρ. haydamak(=αλήτης)].

χαϊρ(ι), το· προκοπή, αγαθό, [τουρ. hayir].

χαϊρλίθκους, -**κια**, -**κου**· αυτός που φέρνει *χαϊρ(ι)*, *έχουμι χαϊρλίθκα* = έχουμε ευχάριστα γεγονότα/νέα, όπως γέννηση, αρραβώνες, επάνοδος ξενιτεμένου κλπ., [*χαϊρ(ι)* + -*λίθκους*].

χαϊρσί(η)ζς, ο· ανεπρόκοπος, αχαϊρευτος, *α ρα χαϊρσίζ(η)*, *άμα είνι για δλεια, ωχ βουζίτσα μ', ντίλμι για φαϊ, ταρaráμ, ταρaráμ*, [τουρ. hayirsiz].

χάιτας, ο· ανεπρόκοπος, αυτός που δε στρώνεται στη δουλειά κι όλο γυρίζει, [τουρ. hayta(=ληστής, αποστάτης)].

χαλαζώνει· ρίχνει χαλάζι, *βρέχ(ει) ουρανός κι βρέχουμι, βρέχει κι χαλαζώνει*, (Ν.Π. γ' τρ. 12.0), [αρχ. *χάλαζα* > μσν. *χαλάζιν* + -ώνει].

χαλανάι γκιντί· χρησ. ως βρισιά στη Νιγρ., παλιοτεμπέλης, δεσ *γκιντί χαλανάδης*.

χαλβάς σμιγδαλιένιους· το γνωστό γλύκισμα, απαραίτητο σε συνάξεις φίλων αλλά και σε άλλες εκδηλώσεις· μετά το γάμο τον πήγαιναν ως δώρο όπως και τα *γλυκάδια*, ήταν το γλύκισμα που έκλεινε το γλέντι στον *κριτσμά*, κ.ά., δεσ πρμ. φρ. 33.

χαλές, ο· το αποχωρητήριο, (Νιγρ.), [τουρ. helâ(=αποχωρητήριο)].

χαλεύου· ρ., *χάλιβα*, *χάλιψα*, ζητώ, *τι χαλεύ(ει)ς/χαλέβς πάλι δω μαρή*; [αρχ. δωρ. ουσ. *χαλή*(=χηλή, παλάμη) > *χαλεύω*(=με αρχική σημασία ανοίγω την παλάμη να ζητήσω κάτι)].

χαλινό, το· χαλινός, χαλινάρι, που διαφέρει από το *καπίστρ(ι)* στο ότι *έχει παρουνίδης* και *στουμίδ(ι)*, [αρχ. *χαλινός*].

χαλίπουμα, το· το αποτέλεσμα του *χαλιπόνου*.

χαλιπόνου· ρ., *χαλίπουνα*, -*ουσα*, -*ώθκα*, χαμηλώνω την ένταση, *χαλίπουσι πόνους*, = έγινε μικρότερη η ένταση του πόνου, *χαλίπουσα τ' λάμπα* = χαμήλωσα τη φλόγα της λάμπας τόσο, ώστε μόλις να καίει, [1. **αρχ. *χαλεπώς*(=μετά δυσκολίας, μόλις) + -ώνω. 2. Χ.Τ., 6γ', σ. 414, 415].

χαλκάς, ο· η κ. σημ., στενό στεφάνι στο *κιφαλάρ(ι)* της ρόδας του κάρου, που γινόταν και το *στιφανούδ(ι)* των παιχνιδιών· μεταλλική γωνία σε σχήμα «Π», που τη χρησ. για να στερεώνουν στο *σιδέρουμα* το διάπυρο μεταλλικό στεφάνι του τροχού του κάρου, [τουρ. halka(=δαχτυλίδι)].

χαλκουμανία, η· χαλκομανία, εικόνα πάνω σε πολύ λεπτή μεμβράνη, που κολλούσε πάνω σε επιφάνειες με κατάλληλο τρίψιμο, μτφ. το κόλλημα ενός πράγματος πάνω σε κάποια επιφάνεια, *τονν έδουσα μία τονν έκανα χαλκουμανία*, [ιταλ. decalco-mania].

χαλνώ· ρ., *χαλνούσα*, *χάλασα*, *χαλάσ(η)κα/-στ(η)κα*, *χαλώ*, *χαλάω*, καταστρέφω,

- σκοτώνω, αλλάζω νόμισμα με άλλα μικρότερης αξίας· *μον είναι οι κλέφτες οι πολλοί, ήρθαν να μι χαλάσουν*, δημ. τρ., ως παθ. *χαλνιούμι/-έμι* = αδιαθετώ, χαλούν τα κέφια μου, δεσ πρμ. 323, 327, πρμ. φρ. 140 και Ν.Π.γ' τρ. 363.0, [αρχ. χαλάω].
- χαμάμι(ι)**, το· είδος λουτρού, τουρκικό λουτρό, χώρος πολύ ζεστός, [τουρ. hamam].
- χαμηλουφουρτώνου**· ρ., για αρ. χρ. δεσ *φουρτώνου*, φορτώνω χαμηλά, φορτώνω σίγουρα, *χαμηλουφόρτου, ψιλουτραγούδα*, (πρμ. 392), αλλ. *χαμπλουφουρτώνου*, [χαμλός + φουρτώνου].
- χάμκουζ, -κ(η), -κου**· αδύνατος, λ. που χρησ. για το χαρακτηρισμό του *τσιπρου* απλής απόσταξης, *χάμκου ρακί*, [τουρ. ham(=άχρηστος) + -κουζ].
- χαμλός, -λιά, -λό**· χαμηλός, αλλ. *χαμπλός*, επίρρ. *χαμλά*, [αρχ. χαμηλός].
- χαμλώνου**· ρ., *χαμήλουνα, χαμήλουσα, χαμηλώνω*, αλλ. *χαμπλώνου*, [αρχ. χαμηλός > μσν. χαμηλώνω].
- χαμόμπλου**, το· το χαμομήλι, αλλ. *χαμόμλου*, [μσν. χαμόμηλον, δεσ *χαμουμήλι(ι)*].
- χαμουκέρασου**, το· το *μπόρμπουλου*, (Νιγρ.), [αρχ. χαμαί + αρχ. κέρασος > μσν. χάμω + μτγν. κεράσιον > χαμοκέρασο].
- χαμουκιρασιά**, η· το *μπουρμπουλιά*, (Νιγρ.), [*χαμουκέρασου*].
- χαμουμήλι(ι)**, το· χαμομήλι, χαμόμηλο, αλλ. *χαμόμπλου*, [αρχ. χαμαί + μήλον > μτγν. χαμαίμηλον > μσν. χαμόμηλον].
- χαμούρι(ι)**, το· μείγμα από αλεύρι και νερό για ετοιμασία ζύμης, μείγμα νερού και οικοδομικών υλικών, (ασβέστη, τσιμέντου, άμμου κλπ.), [τουρ. hamur].
- χάμουτζης**, ο· περιπ. ο καταγόμενος από τη νότια Ελλάδα, [αρχ. χαμαί > μσν. χάμω > χάμου + -τζής, σκωπτικά, επειδή στη Ν. Ελλάδα χρησ. το επίρρημα χάμου αντί του κάτω].
- χαμούτι(ι)**, το· χοντρό και μαλακό περιλαίμιο του αλόγου, που έμπαινε στο λαιμό του, όταν ήταν να σύρει αλέτρι ή κάρο, πληθ. τα *χαμούτια*{-τχια} = γενικά η σαγή του ζώου που ζευόταν στο κάρο ή στο αλέτρι, αλλ. *κλίκ(ι) 2*, [τουρ. hamut].
- χαμπάρι(ι)**, το· χαμπάρι, χαμπέρι, είδηση, *φτος είναι μερ χαμπάρι(ι)* = δεν παίρνει είδηση, γιατί κοιμάται ή για άλλο λόγο, αλλ. *χαμπέρ(ι)*, δεσ και *μερ*, [τουρ. haber].
- χαμπαρίζου**· ρ., παρ. *χαμπάρζα*, ο αόρ. σχημ. περιφρ., ενδιαφέρομαι να μάθω κάτι, παίρνω είδηση, αντιλαμβάνομαι, [*χαμπάρι(ι)*].
- χαμπαρίκους**, ο· μεγεθ. της λ. *χαμπάρι(ι)*, που χρησ. κυρίως ειρων., *φτος δεν παίρ(ει) χαμπαρίκουν*, [*χαμπάρι(ι)*].
- χαμπέρ(ι)**, το· αλλ. το *χαμπάρι(ι)*, δεσ δημ. τρ. 8.
- χαμπλός, -λιά, -λό**· χαμηλός, επίρρ. *χαμπλά, θα βρέξ(ει) γιατί τα χιλιδόνια πιτούν χαμπλά*, [χαμλός].
- χαμπλούτσ(ι)κούς, -κ(η), -κου**· χαμηλούτσικος, [*χαμπλός*].
- χαμπλουφουρτώνου**· δεσ *χαμηλουφουρτώνου*.
- χαμπλώνου**· ρ., *χαμπήλουνα, χαμπήλουσα, χαμηλώνω, χαμπήλουσα τ' λάμπα*, [χαμλώνου].
- χάνου**· ρ., *έχανα, έχασα, χάθκα, χάνω*, [αρχ. χάος > μτγν. χαῶ > μσν. χάνω].
- χανούτις**, οι· ξεχειλωμένα παπούτσια, [αρχ. χάσχω > μτγν. χαίνω > μέλλ. χανοῦμαι].
- χαντακόνου**· ρ., *χαντάκουνα, -κουσα, -κόθκα, χτυπώ κάποιον άσχημα, ως παθ. χτυπώ μόνος μου, παθαίνω ζημιά, εξαφανίζομαι, μι χαντάκουσις, δε χτά(ει)ζς; χα-*

ντακώθκα μι τιαυτό που μι βρήκι, [αραβ. khandaq > χάνδαξ > μσν. χανδάκι > χαντάκι].

χαντούμς, ο· χαντούμης, ευνούχος, άντρας σεξουαλικά ανίκανος, [τουρ. hadım(=ευνούχος)].

χάντρον, το· η χάντρα, [μσν. χάντρα].

χάπ(ι), το· χάπι, το τελευταίο μη κερδισμένο κέρμα στο *τροπούδ(ι)*, που έπαιρνε χωρίς ρίξιμο ο επόμενος παίχτης, [1. **αρχ. κάπτω (=τρώγω γρήγορα) > μσν. χάπτω, 2. τουρ. har (=καταπότι)].

χαραή, η· χαραυγή, ξημερώματα, πολύ πρωί, [αρχ. χαράσσω > μσν. χαραγή].

χαράμ(ι), το· τσάμπα, άδικα, ανώφελα, δεσ πρμ. 326, [τουρ. haram].

χαραμίζου· ρ., *χαράμιζα*, -μσα, -μίσ(η)κα, χαραμίζω, ξοδεύω άσκοπα, [*χαράμ(ι)*].

χαραμουφά(η)ς, ο· χαραμοφάης, ο ενήλικας που τρέφεται χωρίς να εργάζεται, [*χαράμ(ι)* + *φά(ι)*].

χαραμπάτ(ι), το· καταστροφή, κακό χάλι, *γίνκαμι χαραμπάτ(ι)*, [τουρ. harabat].

χαράμσμα, το· η ενέργεια ή το αποτέλεσμα του *χαραμίζου*.

χαραμτζής, ο· ο χαραμοφάης, [*χαράμ(ι)* + -τζής].

χαρανί, το· πήλινη βαθιά χύτρα, [τουρ. hereni].

χαρέλ(ι), το· μεγάλο τρίχινο σακί, που το χρησ. για τη μεταφορά ελαφρών προϊότων, όπως βαμβάκι, άχυρο, κάρβουνα κ.ά., δεσ και *μπούρντα*, **[1. τουρ. hare (=ράβδωση), από τις ρίγες που είχαν τα *χαρέλια* στην ύφανσή τους, 2. τουρ. hare-lemek(=κυματίζω ελαφρά), δεσ ανάλογα τη λ. *μπούρντα*].

χάρ(η), η· η χάρη, το χάρισμα, μτφ. η βροχή, *αν πάρ(ει) τώρα καμιά χάρ(η) δα γέν'τα καπνά*, [αρχ. χάρις].

χάρισμα, το· προτέρημα, αρετή, χάρη, η *Λινιώ έχ(ει) χαρίσματα*, δεσ *χάρσμα* = δώρο, [αρχ. χαρίζομαι].

χαρμάν(ι), το· μείγμα, ιδιαίτερα μείγμα καπνών από διάφορες ποιότητες, *του τσιγάρου σ'είνι 'που καλό χαρμάν(ι)*, [τουρ. harman].

χαρμανιάζου· ρ., *χαρμανιάζα*, -σα, νιώθω έντονη στέρηση τσιγάρου, [*χαρμάν(ι)*].

χάρσ(ι), το· ασβεστοκονίαμα, [τουρ. harc(=λάσπη για κτίσιμο)].

χαρσί(η)ζς, ο· τεμπέλης, ανεπρόκοπος, (Νιγρ.), [τουρ. harc(=έξοδο, δαπάνη) + -siz(=χωρίς), σε ελ. μετ. αυτός που ζει χωρίς να ξοδεύει].

χάρσμα, το· δωρεά, δώρο, χάρη, *μι το 'κανι χάρσμα σι λέου, μι το 'δουσι τζιάμπα*, [*χάρισμα*].

χαρτάκια, τα· τραπουλόχαρτα, παιχνίδια με την τράπουλα στη γλώσσα των παιδιών, [αρχ. χάρτης > μσν. χαρτί].

χαρταπιάνς, -νου· αυτός που αρπάζει πρώτος από όλους, χωρίς να περιμένει τη σειρά του, [*χαρτί*(δεσ *χαρτάκια*) + *πιάνου*].

χαρτς, ο· παιχν. μιας ομάδας τριών-τεσσάρων παιδιών, στο οποίο έριχναν με τη σειρά ένα μαχαίρι ή ένα μυτερό σίδερο και το κάρφωναν στο χώμα σε ένα κυκλικό σχήμα· ήταν τάχα ο χάρτης, και σε κάθε βολή κερδιζόταν ένα κομμάτι γης μέχρι που κάποιος κέρδιζε όλη την έκταση, ήταν ο αρχ. κυνδαλισμός· αλλ. το *καρφί*, το *ντιρπί*, δεσ και π., [αρχ. χάρτης].

χαρχάρα, η· το ροχαλητό, *πού να κοιμηθείς μ' αφνού τ' χαρχάρα*, [ηχοπ. λ.].

χαρώ· χαρίζω, ρ. τύπος γνωστός μόνο στα δημ. τρ., *δε σι τα πουλώ, λιβέντη μ', δε σι*

- τα *χαρώ*, (Ν.Π.γ' τρ. 643.1), [αρχ. *χαρίζομαι* > *χαρίζω*].
- χάσ(η)**, η· *χάση*, σ' *χάσ(η)* κι σ' *φέξ(η)* μάς *έρχεται*, [μσν. *χάνω(χάνου)* > μσν. *χάσις*].
- χασ(η)λαντίζου**· ρ., *χασ(η)λάντζα*, *-λάτσα*, *-λαντίσ(η)κα*, συμπληρώνω το καπνοχώραφο με νέα φυτά, στις θέσεις εκείνων που δεν έπιασαν με τη φυτεία, **[*χάσ(η)* + τουρ. *ladini*(=θέτω, τοποθετώ)].
- χασ(η)λάτζμα**, το· η ενέργεια του *χασ(η)λαντίζου*.
- χασιές**, ο· το ύφασμα *χασές*, επ. *χασιένιους/χασιεδένιους*, *-νια*, *-νιου*, [τουρ. *hassa*].
- χάσ(ι)κουσ**, **-κ(η)**, **-κου**· καθαρός, γνήσιος, *χάσ(ι)κα αδέρφια* = αδέρφια από τους ίδιους γονείς, *χάσ(ι)κου ψουμί* = ψουμί μόνο από σταρένιο αλεύρι, στη Νιγρ. *χάζ(ι)-κουσ*, [τουρ. *has*(=καθαρός, αγνός)].
- χασίλ(ι)**, το· πρώιμο σιτάρι/κριθάρι, που κατά το στάδιο της ανάπτυξής του προορίζεται για ζωοτροφή, ως βόσκημα ή για *κόσισμα* και *τάισμα* στο σπίτι, [τουρ. *hasil* (=παραγόμενος)].
- χάσ(ι)μου**, το· *χάσιμο*, [μσν. *χάνω* (δες *χάνου*) > *χάσιμο*].
- χάσι χάσι**, το· *χάσιμο*, φρ. γνωστή από τα παιχνίδια, *ήρτι μια γριά 'π' την πόλη κι έφρι του χάσι χάσι*, *Παναγίτσα μου να χάσει*, [μσν. *χάνω* > *χάσιμο*].
- χάσκα**, το· *παιχν.* που παίζόταν στο σπίτι το βράδυ της αποκριάς με ένα κομμάτι χαλβά, που το αιωρούσε ο πατέρας μπροστά στα ανοιχτά στόματα των παιδιών κι εκείνα προσπαθούσαν να το δαγκώσουν χωρίς να χρησ. τα χέρια, *αλλ. χλάτσκα*, *χάτσκα*, δες και π., [αρχ. *χάσκω*].
- χασλαμάς**, ο· τα φυτά του καπνού που μεταφυτεύονται στα καπνοχώραφα, πληθ. *χασλαμάδισ* = φυτάρια καπνού από όπου παίρνονται οι ρίζες του καπνού και μεταφυτεύονται στα καπνοχώραφα· η εκλεκτή ποικιλία ορισμένων φρούτων, *μι χασλαμά βύσσινα έκανα του γλυκό*· άνθρωπος καλοθρεμμένος και με τρυφερή επιδερμίδα· ο χορός *καρσ(ι)λαμάς*, [1. (Π.Κ.) τουρ. *haslama*(=φυτάριο καπνού, σε τουρ. ιδίωμα στη Σύμρνη). 2. **τουρ. *haslama*(=βραστό κρέας, κατ' επέκταση τρυφερός, αφράτος), για τις σημ. εκτός από το φυτάριο του καπνού].
- χασμίσ(ι)**, το· {*χασ-μίσ(ι)*}, κάτι που τρώγεται για το *ξιμάλλιασμα*, π.χ. σταφίδες, στραγάλια, διάφοροι ξηροί καρποί, κλπ., (Νιγρ.), *φέρει κανέ χασμίσ(ι) να ξιμαλλιάσουμι*, δες και *γκιμίσια/γκιουμίσια*, [τουρ. *has*(=αγνός, πραγματικός) + *mis*(=άρωμα μόσχου, δες *μουσχου-*)].
- χασμούν(ι)**, το· όρος της ξύλευσης· όταν ένα ξύλο κοβόταν με δυο αντικριστές τσεκουριές, στο ένα κομμάτι σχηματιζόταν μια μορφή σφήνας, το *χτέν(ι)*, ενώ στο άλλο μια αντίστοιχη εσοχή, το *χασμούν(ι)*, **[*χαίνω*(=ανοίγω πολύ) > αρχ. *χάσιμα* + *-ούν(ι)*].
- χασμούρμα**, το· *χασμούρημα*, *χασμουρητό*, *αλλ. το χασμούρμα*, [αρχ. *χάσιμη* > *χασμούρα* > *χασμουριέμαι*].
- χασουμέρ(ι)**, το· *χρονοτριβή*, *καθισιά*, *δεν είναι ώρα για χασουμέρ(ι)*, *πιάντι*, [*χάνου* + *μέρα*(*<* αρχ. *ήμερα*)].
- χασουμέρς**, ο· *χασομέρης*, *αργόσχολος*, [*χασουμέρ(ι)*].
- χασουμιράου**, **-ώ**· ρ., *χασουμιρούσα*, *χασουμέρσα*, *χασομερώ*, *χρονοτριβώ*, *δεν πιάνομαι σε δουλειά*, *μη χασουμιράς*, *δε μπιτίζουμι*, [*χασουμέρ(ι)*].
- χασουμιρτζής**, **-τζού**· αυτός που *χασουμιρά*, [*χασουμέρ(ι)*].
- χασουμιρτζίθκουσ**, **-κ(η)**, **-κου**· αυτός που προκαλεί *χασουμέρ(ι)*, [*χασουμιρτζής* +

-ίθκους].

χατάς, ο· ζημιά, κακό, κάτι που γίνεται κατά λάθος, [τουρ. hata(=λάθος)].

χατζη- συνθ. επωνύμων και προσωνυμίων ή χαρακτηρισμών με τη σημ. μεγάλος, διακεκριμένος, δεσ *χατζηγιουβάν(η)ς*, *χατζηψιφτίνας* κλπ., [αραβ. haci > χατζής].

χατζηγιουβάν(η)ς, ο· μεγάλος μπουνταλάς, μεγάλος γιουβάν(η)ς, (Νιγρ.), [χατζη- + γιουβάν(η)ς].

χατζηπισμάνς, ο· αυτός που πισμανεύει εύκολα, που αλλάζει γνώμη χωρίς δυσκολίες, (Νιγρ.), [χατζή- + πισμάνς].

χατζηψιφτίνας, ο· μεγάλος ψεύτης, αρχιψεύταρος, (Νιγρ.), αλλ. *χατζηψεύτς*, [χατζη- + ψιφτίνας].

χάφτας, ο· μπουνταλάς, χαζός, αυτός που τα *χάφτ(ει)* όλα, [χάφτου].

χάφτου· ρ., *έχαφτα*, *έχαψα*, χάφτω, τρώγω λαίμαργα, μτφ. πιστεύω ό,τι ακούω, αλλ. *χάβου*, *μην τα χαφτς φτα που σι λεν*, [αρχ. κιάπτω(=τρώγω γρήγορα) > μσν. χιάπτω].

χαχάλας· γεωργικό εργαλείο παρόμοιο με τη διχάλα, μόνο που έχει, αντί για δύο, τέσσερα ή περισσότερα σκέλη, δεσ πρμ. 235, [αρχ. χαλή (=χηλή) με αναδίπλωση του χα > χαχάλα > υποκ. μσν. χαχάλιν > χαχάλι(=σκέλος) **> *χαχάλας*(=αυτός που έχει σκέλη)].

χαχάμ(η)ς, ο· αφελής, βλάκας, ανόητος, ηλίθιος, [εβρ. haham(= ο συνήθως κοιμισμένος, ο αποβλακωμένος ανατολίτης), Κ.Σ.].

χάχα-μπούχα· αποδίδει τις συζητήσεις χωρίς σοβαρό περιεχόμενο που συνοδεύονται από ηχηρά γέλια, [από τον ήχο χα-χα του γέλιου].

χαχανίζου· ρ., *χαχάντζα*, *-νιζα*, *καγχάζω* χωρίς αιτία σαν ηλίθιος, [μσν. χάχανον > μσν. χαχανίζω].

χαχαρικούς, ο· μεγάλος χάχας, αλλ. ο *χαχαρικός*, [χάχας].

χάχας, ο· αφελής, βλάκας, ανόητος, ηλίθιος, [χαχανίζου].

χαψιά, η· βούκα, βουκιά, μπουκιά, *μια χαψιά ψουμί*, δεσ λ.γ. 31 και αίν. 2, [χάφτου > αόρ. έχαψα].

χέζιους, ο· αλλ. ο *χιζιάρς*.

χειμάζι· ρ., έπαιρνε μέτρα προστασίας για τις κακοκαιρίες, λ. γνωστή μόνο από την πρμ. 242, [αρχ. χειμάδειον > μσν. χειμαδεϊον].

χειμουνιάτκους, **-τκ(η)**, **-τκου**· ο προοριζόμενος για το χειμώνα, *χειμουνιάτκου καρπούζ(ι)* = χοντρόφλουδο καρπούζι που κρατούσε και για το χειμώνα, *χειμουνιάτκου ρούχου*, αλλ. *χειμουνικός*, [αρχ. χειμών > χειμωνιάτικός].

χειμουνικός, **-κιά**, **-κό**· *χειμουνιάτκους*, *χειμουνκιά ζιακέτα*, *χειμουνκό καρπούζ(ι)*, [αρχ. χειμών > μτγν. χειμωνικός].

χ(ει)μώνας, ο· χειμώνας, αλλ. *χμώνας*, πληθ. *οι χ(ει)μών(οι)*, [αρχ. χειμών].

χειριά, η· {-ριά}, χούφτα, για χόρτο/στάρι θερισμένο, όσο κρατάει το ένα χέρι· για άλλα υλικά, όπως σπειριά, αλεύρι κλπ., όσο κρατούν τα δυο χέρια μαζί, δεσ πρμ. φρ. 109, δεσ *πλόχειρου*, [χέρ(ι)].

χειρκό, το· χειρικό, [χέρ(ι)].

χειρόμπλα, τα· χειρόμυλος, οι πέτρες του χειρόμυλου, με τις ποιές άλεθαν το σιτάρι και έκαναν το *μπλουγκούρ(ι)*, [χέρ(ι) + μτγν. μύλος(< αρχ. μύλη)].

χειρότις, οι· γάντια, χειρόκτια, *δώσι μι τ'ς χειρότις*, *πααίνου στου μπαϊρ(ι)*, [αρχ.

- χείρ > νεότ. χειρόκιτιον· πιθανώς προέρχεται από τη στρατιωτική ορολογία].
- χειρούκλα**, η· μεγάλο χέρι, *έχ(ει) μια χειρούκλα να!* [χέρ(ι)].
- χειροφιλήματα**, τα· η πρώτη επίσκεψη που έκαναν οι γυναίκες από το σόι του γαμπρού στο σπίτι της νύφης μετά τον αρραβώνα, όπου η νύφη χαιρετούσε όλο το σόι με χειροφιλήματα, [χέρ(ι) + αρχ. φίλημα].
- χέρ(ι)**, το· χέρι, *φορά, π.χ. τα φύλλα που μαζεύονται κάθε φορά από τη ρίζα του καπνού αποτελούν ένα χέρ(ι), απ' τ'ς μπαντίνες πήραμι τρία χέρια, μ(ι) ήρτι 'που χέρ(ι) = μου ήρθε βολικά, δεσ και πρμ. φρ. 123, [αρχ. χείρ].*
- χέρ(ι)-χέρ(ι)**· επιρρ. έκφραση, γρήγορα, μάνι-μάνι, *μπίτσι του καπνό χέρ(ι)-χέρ(ι)*, το πέρασμα μια φορά σε άλλες περιοδικές εργασίες· *χέρια-χέρια = φορές-φορές, χέρια χέρια βρέχει = βρέχει με διακοπές, δεσ μπιρντάχ(ι).*
- Χιανιώτισσα**, η· αυτή που κατάγεται από το χωριό *Αχιανού*, η *Μαρουδιά Χιανιώτισσα Δευτέρα μέρα κίνησε ...*, (Ν.Π.γ' τρ. 673.1), [*Αχιανού > Αχιανιώτισσα > Χιανιώτισσα*, δεσ και Ν.Π.γ' Εισαγωγή σ. 38].
- χιζιάρς**, ο· χεζιάρης, χέστης, δειλός, αυτός που χέζεται πάνω του, *αλλ. χέζιους*, [αρχ. χέζω].
- χ(ι')ζ(ι)**, το· γινάτι, δύναμη, ταχύτητα, γρηγοράδα, ορμητικότητα, ορμή, *μάχνισι μια πέτρα μι χ(ι')ζ(ι) κι τον καρλάτσι στον κότσ(ι)*, [τουρ. hiz].
- χ(ι')κ-μ(ι')κ**· μισόλογα, *άφσι τα χ(ι')κ-μ(ι')κ κι λέει τι είδεις*, [τουρ. hik-mik (=συνομιλώ και τραυλίζω)].
- χικμιτζής**, ο· αυτός που μιλά με τη μύτη, (Νιγρ.), *αλλ. ο φρικνιαρ(η)ς*, [χ(ι')κ- μ(ι')κ + -τζής].
- χιλιδόνα**, η· χελιδόνη, ξύλινη κατασκευή με ένα ομοίωμα χελιδονιού, που χρησ. σε έθιμο της 1ης Μαρτίου, χαρτοκατασκευή που μπορούσε να ολισθαίνει στον αέρα, [αρχ. χελιδών].
- χιλιδόν(ι)**, το· χελιδόνη, παιγν. με τη σκιά των χεριών πάνω σε τοίχο, [χιλιδόνα].
- χιλιντζέδια**, τα· *αλλ. οι χιλιντζέδεις*.
- χιλιντζές**, ο· ζαβολιάρης, αυτός που παραβαίνει τους κανόνες των παιχνιδιών, η ίδια η παράβαση των κανόνων, *πληθ. οι χιλιντζέδεις, τα χιλιντζέδια, καντζ χιλιντζέδεις κι δε σι παίζουμι*, υποκ. το *χιλιντζούδ(ι)*, [τουρ. hile(=κατεργαριά) + τουρ. κατ. -ce (που δηλώνει τρόπο)].
- χίλνοι, -λις, -λια**· χίλιοι, δεσ *αίν. 45-47*, [αρχ. χίλιοι].
- χιναέτς**, ο· γινατσής, τεμπέλης, *χιναέτς νοικουκός*, **[συμφ. τουρ. hin oğluhin(=πανούργος, πονηρός) και ζαναέτς].
- χιονίστρις**, οι· χιονίστρες, τις αντιμετώπιζαν τρίβοντάς τες με άμμο που έπαιρναν κάτω από κυδωνιά, [αρχ. χιών > μσν. χιόνι].
- χιουνουπόλιμους**, ο· το παιγν. του χιονοπόλεμου, με τα χαρακτηριστικά όμως του πετροπόλεμου, [χιόνι(< μτγν. χιόνιον < αρχ. χιών) + αρχ. πόλεμος].
- χιρέτμα**, το· χαιρέτημα, χαιρετισμός, [χιριτάου].
- χιριτάου, -ώ**· ρ., *χιριτούσα, χιρέτσα, χιριτήθα, χαιρετώ*, [αρχ. χαῖρε > μτγν. χαιρετίζω > μσν. χαιρετώ].
- χιριτίματα**, τα· χαιρετίσματα, δεσ *δημ. τρ. 5*, [χιριτάου].
- χ(ι')ρκα**, η· ζακέτα που φορούσαν οι *φουστανούσις*, [τουρ. hirka].
- χιρνώ**· ρ., *χιρνούσα, χίρσα*, αρχινώ, πρ. *χίρσι, χιρίστι, χίρσι να μπουρλιά(ει)ζς*, [μσν.

ἀρχινῶ].

χιρουνύφια, τα· ακολουθία των Χαιρετισμών, [από τη φρ. χαίρε νύμφη...].

χ(ι')ρτας, ο· αγροίκος, σελέμης, [τουρ. hirt].

χιρχιλές, ο· ανεπρόκοπος, λέτσος, αυτός που γυρίζει άσκοπα, [τουρ. hergele (=ανάγωγος, ατίθασος, ατίθασο μουλάρι)].

χιτζιά, η· περιορισμός, *όλη την εβδομάδα με βάζει στη δουλειά και το Σαββάτο βράδυ με βάζει στη χιτζιά*, (Ν.Π.γ' τρ. 144.0), δεσ σκιντζά.

χλαπακιάζου· ρ., *χλαπάκιαζα*, -σα, καταπίνω βιαστικά, [δεσ *χλαπανίζου*].

χλαπανίζου· ρ., *χλαπάντζα/-ντζα*, -ντσα/-νσα/-ντζα, τρώγω κάνοντας θόρυβο, [1. ** από τον ήχο χλαπ-χλαπ της μάσησης, 2. (Π.Κ.) σλ. hljar/helr(=ψωμί)].

χλιάρα, η· {-ιά-}, κουτάλα, έθιμο του γάμου κατά το οποίο ο μάγειρας του γάμου και οι πηριτάδες *έβγαζαν τ' χλιάρα* και μάζευαν χρήματα από τους καλεσμένους, υποκ. η *χλιαρούδα*, [χλιάρ(ι)].

χλιάρ(ι), το· {-ιά-}, κουτάλι, χουλιάρι, καμωμένο παλιότερα από ξύλο, δεσ πρμ. 399, υποκ. το *χλιαρούδ(ι)*, [κόχλος > αρχ. κοχλιαρίον > χουχλιάρι > χουλιάρι].

χλιαριά, η· {-ιά-}, κουταλιά, [χλιάρ(ι)].

χλιαρίζου· ρ., *χλιάρζα*, -ρσα, *χλιαρίσ(η)κα*, τρώω γρήγορα με το *χλιάρ(ι)*.

χλιαρούδα ξίδ(ι)· πρόχειρο φαγητό, που ήταν ψωμί, ξίδι και ξερό κρεμμύδι· τα κομμάτια του κρεμμυδιού τα χρησ. σαν κουτάλια και μ' αυτά *χλιάρζαν* το ξίδι.

χλιάρσμα, το· το αποτέλεσμα του *χλ(ι)αρίζου*.

χλιμιντράου, -ώ· ρ., *χλιμιντρούσα*, -ντρισα, χλιμιντρίζω, αναφέρεται για άλογα όταν βγάζουν φωνή, αλλ. *χλιμιντρίζου*, [αρχ. χρεμετίζω > μσν. χλιμιντρῶ].

χλιμιντρίζου· ρ., παρ. *χλιμίντριζα*, για λοιπά δεσ *χλιμιντράου*.

χλιμίντρσμα, το· φωνή του αλόγου, αλλ. το *χλιμίντρισμα*, [χλιμιντράου].

χλιμπουνιάρς, ο· χλεμπονιάρης, κίτρινος από ίκτερο, κ. χρυσή, [1. χολή έν πόνω > χολεμπονιάρης > χλεμπονιάρης, (Κ.Σ.), 2. χλεμπόνα(=κίτρινο παραγινωμένο αγγούρι) > χλεμπονιάρης, 3. πλεμονιάρης > φλεμονιάρης > χλεμπονιάρης, (Λ.Ηπ.)].

χλιμπούρ(ι), το· το κάτω μέρος από σπασμένη στάμνα, στο οποίο έβαζαν νερό, για να πίνουν οι κότες, αλλ. *χρουμπούλ(ι)*, στη Νιγρ. *χουρμπούλ(ι)*, [χρουμπούλ(ι)].

χλιο, το· {-ιο}, χλιαρό, *χλιο-χλιο του θέλου του νιρό*, όπου η επανάληψη εντείνει τη σημ., [αρχ. χλίω].

χλιώνου· ρ., οι αρ. χρ. σχημ. περιφρ. χλιαίνω, θερμαίνω κάτι μέχρι να γίνει χλιαρό, το *'κανα χλιο του νιρό*, [χλίω(=είμαι/γίνομαι χλιαρός) > αρχ. χλιαίνω].

χλούβαρς, ο· ο κανένας, λέγεται ειρων. για αναφορά σε ανύπαρκτο πρόσωπο ή σε πρόσωπο που δε θέλουμε να ονομάσουμε, π.χ. στην ερώτηση *ποιος σι είπι ότι είσι άρρουσους*, αντί να απαντηθεί ο γιατρός, δίνεται η απάντηση *ποιος να μι πει, ου χλούβαρς μι είπι*, **[πιθανώς από κάποιο όν. ή προσων.].

χλουπ· λ. που αποδίδει τον ήχο που κάνει ένα καπάκι, όταν εφαρμόζει ακριβώς, *έκανα λίγου έτσ(ι)*, *κι χλουπ*, *σφάλτσι του κουτί*, [ηχοπ. λ.].

χλουπώνου· ρ., *χλούπουνα*, -σα, κλείνω με καπάκι, κουμπώνω, [χλουπ].

χμω· ρ., *χμούσα*, *χύμηζα/χύμζα*, χυμίζω, χυμώ, επιτίθεμαι, ορμώ, διατάζω το σκύλο να χυμήξει, *μην του χμας του σκλι*, *θα τ'ς δαγκάσ(ει)*, [ίσως από χέω > αρχ. χύμα (=ορμητική ροή, πλημμύρα) > μσν. χουμῶ > χυμώ].

χμώνας, ο· δεσ *χ(ει)μώνας*.

- χνάρ(ι)**, το· χηνάρι, χήνα, αγριόχηννα, Anser anser, *ακούουντι τα χνάρια, θα χιουνίσει*, [αρχ. χήν > υποκ. χηνάριον > μσν. χηνάριν].
- χνέρ(ι)**, το· χουνέρι, κασκαρίκα, αστείο πάθημα, [τουρ. hünere(=δεξιτεχνία)].
- χνίκας**, ο· χαζός, μπουνταλάς, *[αρχ. χήν > χήνα (μτφ. αφελής) + -ίκας, με αποβολή του «η»].
- χόβ(ι)**, το· η φορά, η επανάληψη, μ *έβγαλι τρία χόβια*, [βουλ. hovi].
- χόβουλ(η)**, η· δεξ *χουβόλ(η)*.
- χόζ(ι)κουσ, -κ(η), -κου**· ανεύθυνος, ευχάριστος, καλοσυνάτος, ελκυστικός, *χόζ(ι)κους χαβάς, χόζ(ι)κα μουχαμπέτια*, [τουρ. hoş(=ευχάριστος) + -κους].
- χόινα**, η· θάμνος που μοιάζει με κέδρο, η αρχ. ἄρκευθος, οξύκεδρος, Juniperus oxycedrus, υποκ. η *χουϊνούδα*, [βουλ. hojna].
- χόι-χόι**· έθιμο της παραμονής των Φώτων, ανάλογο με τα *κόλιντα, σούρμπα*, *[όι!].
- χόντρα**, η· χοντρό βαμβακερό ύφασμα, φτιαγμένο στον αργαλειό από βαμβάκι κλωσμένο στο *τσικρίκ(ι)*, [δες *χόντρος*].
- χόντρης**, ο· ειρων. ο χοντρός και μεγαλόσωμος, [*χόντρος*].
- χόντρος**, το· χόντρος, πάχος, πλάτος, *του χόντρος ήταν πουλύ*, [αρχ. χονδρός > χοντρός > μσν. χόντρος].
- χόρτασ(η)**, η· χορτασμός, *δεν είναι για χόρτασ(η)*, [*χουρταίνου*].
- χόρτασι λάκκουσ**· παιχν. μιας ομάδας παιδιών, στο οποίο η μάνα όντας μέσα σε ένα λάκκο προσπαθούε να τραβήξει άλλον παίχτη μέσα, [*χουρταίνου + λάκκουσ*].
- χόσ(ι)-μπέσ(ι)**· πάρε δώσε, σχέσεις, συναναστροφή, φιλία, *δε θέλου χόσ(ι)-μπέσ(ι) μι κείν(η) την ζιφσούρου*, [τουρ. hoş-beş(=φιλικός χαιρετισμός)].
- χότζιασ**, ο· χότζιας, [τουρ. hoca > μσν. χοτζίας].
- χου**· λ. που εξασφάλιζε σειρά προτεραιότητας ανάλογα με τον αριθμό που εκφώνουσε ο παίχτης, *χου πρω(τους) = να είμαι πρώτος, χου δέ(φτιρους)* κλπ., δεσ και *φτου*.
- χουβόλ(η)**, η· τα κάρβουνα που σκέπαζαν αποβραδίσ στη στάχτη και το πρωί τα έβρισκαν αναμμένα, αλλ. η *χόβουλ(η)*, [βεν. *fogolo > φόγολη > μσν. χοβόλη].
- χού(ι)**, το· χούι, συνήθεια ενοχλητική, έξη, ιδιοτροπία, πληθ. τα *χούια{-ια}*, [τουρ. huy].
- χουιλής, -λού, -λίθκου**· αυτός που έχει *χούια*, [*χού(ι) + -λής*, βάλκ. τουρ. huyli].
- χουινίσιουσ, -σια, -σιου**· αυτός που είναι φτιαγμένος από *χόινα* αλλ. *χουινίτκουσ*.
- χουλουσκάου**· ρ., *χουλουσκούσα, -λόσκασα/-λουέσκασα, χολοσκάω*, [αρχ. χολή + σκάζου].
- χουμά**· χώμα, δεσ δ.δ. 3. β'.
- χουματίλα**, η· η μυρωδιά από το χώμα μετά τις πρώτες σταγόνες της βροχής, [αρχ. χώμα].
- Χουμκιώτς, -τσα**· ο καταγόμενος από το *Χούμκουσ*.
- Χούμκουσ**, το· παλιό όν. του χωριού Χουμνικό, [Μ.Τ. Humkos, Π.Πα. Χούμνικον].
- χούμπας, -μπου**· χοντρός, (Νιγρ.), *[ίσως από τουρ. hububat(=σιτηρά), όπως ανάλογα η λ. *πλαστάς*].
- χουνάκ(ι)**, το· παιχν., ήταν η απλή χάρτινη σαίτα, [*χουνί*].
- χουνάκια**, τα· είδη λουλουδιών, οι πιτούνιες, τα νυχτολούλουδα κ.ά., [*χουνί*].
- χουνί**, το· χωνί, υποκ. το *χουνούδ(ι)*, [αρχ. χοάνη > χώνη > μσν. χωνίον].
- χουντραίνου**· ρ., *χουντρίνισκα/χόντρινα, χόντρινα, χοντραίνω*, [*χουντρός*].

- χουντρέλου**, η· χοντρή γυναίκα, [χουντρός].
χουντρό δάχλου, το· το μεγάλο δάχτυλο, ο αντίχειρας, αλλ. *μπάσ(ι) παρμάκ(ι)*.
χουντρός, -ριά, -ρό· {-ιά}, χοντρός, [αρχ. χονδρός].
χουντροκώλου, η· χοντροκώλα, [χουντρός + κώλους].
χουντρουπαλάς, -λού, -λάθκου· χοντρός, ευτραφής, αλλ. ο *χουντρουπαλάς, πιδί χουντρουπαλάθκου*, δεσ και *μπουχόρου*, [χουντρός + τουρ. pala(=μεγάλος και καμπύλος)].
χουράου· ρ., *χουρούσα, χώρισα*, χωρώ, χωράω, *δω δε μι χουράει*, [αρχ. χωρέω].
χουριάταρους, ο· μεγεθ. της λ. *χουριάτς*.
χουριάτκουσ, -κ(η), -κου· χουριάτικος, *χουριάτκου ψουμί*, [χουριάτς].
χουριάτς, -τσα· χουριάτης, χουριάκος, [αρχ. χωρίον > μσν. χωριάτης].
χουρίζου· ρ., *χώρζα, χώρσα, χουρίσ(η)κα/-σκα*, χωρίζω, ξεχωρίζω, διανέμω την πατρική περιουσία, *φνοι χουρίσ(η)καν* = χώρισαν οι αρραβωνιασμένοι, πήραν διαζύγιο οι παντρεμένοι, δεσ *χώρζμα*, [αρχ. χωρίζω].
χουρμπούλ(ι)· δεσ *χλιμπούρ(ι)* και *χρουμπούλ(ι)*.
χούρμπους, -μπου· άσχημος, κακόμορφος, άχαρος, άγαρμπος, [από τη λ. *χορμπούλι*, δεσ *χρουμπούλ(ι)*].
χουρουμπήδμα, το· χοροπήδημα, [αρχ. χορός + *μπήδμα*].
χουρουσπιρίδα, η· χοροεσπερίδα, βραδιά χορού σε κέντρο διασκέδασης, [αρχ. χορός + αρχ. έσπερις].
χουρσιά, η· χωρισμός, μοιρασιά, [χουρίζου].
χουρταίνου· ρ., *χόρτινα/χουρτίνισκα, χόρτασα*, χουρταίνω, *χόρτινα μο μι ψουμί*, το ρ. απαντά και ως παθητ. μόνο σε τύπους του πληθ. *χουρταίνουμισι, χουρταίνουμασταν, χουρτάσ(η)καμι, χουρτάσ(η)καμι όλ(η) μέρα* = χόρτασε ο ένας να βλέπει τον άλλον όλη τη μέρα, δεσ και *γεία*, πρμ. 2 και 64, [αρχ. χορτάζω > μσν. χορταίνω].
χουρτάρι(ι), το· χορτάρι, χόρτο, [αρχ. χόρτος > μσν. χορτάριν].
χουρτασ(ι)κόσ, -κιά, -κό· χορταστικός, *χουρτασ(ι)κό φαϊ, στον Αλέκου θα πιούμι χουρτασ(ι)κό ρακί*, [αρχ. χορτάζω > χορταστικός].
χουρτασίλα, η· χόρτασμα, αλλ. η *χουρτασιά, χουρτασιές μυρίζ(ει)*, [χόρτασ(η)].
χουρχουρίζου· ρ., *χουρχούρζα, -ρσα*, ροχαλίζω, (για γάτα), η *γάτα χουρχουρίζ(ει) σ' γουνιά*, [ηχοπ. λ.].
-χους· κατ. πρ. δεσ και *-ους*, π.χ. *βραχούς*.
χουσιάφ(ι), το· *κουσιάφ(ι)*, [τουρ. hoşaf].
χουσμέτ(ι), το· δουλειά, θέλημα, εξυπηρέτηση, βοήθεια, *κάνι κι συ κανά χουσμέτ(ι)*, δεσ πρμ. φρ. 176, [τουρ. hizmet(=υπηρεσία)].
χουσμικιάρς, ο· αυτός που κάνει *χουσμέτια*, [τουρ. hizmetkâr(υπηρετής)].
χούφταλου, το· πολύ γέρος και αδύνατος άνθρωπος, αλλ. *κούφταλου*, [1. μσν. φοῦχτα > χούφτα. 2. αρχ. κύπτω > κούπταλο > χούφταλο].
χούχλα, η· βράση, βρασμός, χοχλάκισμα, *όσου να πάρ(ει) μια χούχλα του φαϊ*, [χουχλακάου].
χουχλακάου· ρ., *χουχλακούσα, -λάκσα*, ανακινούμαι με το βρασμό, *χοχλάζω, του νιρό χουχλακά(ει) σ' φουτιά*, [αρχ. νοχλάζω > μσν. χοχλάζω > χοχλακίζω].
χούχλιου-μπούχλιους, ο· χοντρός και πλαδαρός, ****[χούχλιους (< χούχλους) + μπούχλιους (< βουλ. buhu, δεσ *μπουχόρου*) + τουρ. κατ. -lu, -lü]**.

χουχλουβάια, η· αλλ. η *κουκλουβάια*.

χούχλους, ο· η αρρώστια δαυλός ή καπνιά του σταριού, εξαιτίας της οποίας το στάρι γίνεται μαύρο σαν κάρβουνο και ανάλογα μαυρίζει το ψωμί· τον καταπολεμούσαν πλένοντας το σπόρο με γαλαζόπετρα, **[αρχ. κόχλος (> χοχλίδι = βότσαλο), από το γεγονός ότι τα σπυριά γίνονται σαν μικρές πέτρες, σαν βότσαλα].

χουχόλ(ι), το· ο χαχόλος, ο άχαρος, ο *ασ(υ)μμάζιφτους*, [Χαχόλος, ρωσ. εθνότητα].

χουχούλα, η· ειδικό κάλυμμα του κεφαλιού, πάνινο άσπρο το καλοκαίρι, μάλλινο πλεκτό το χειμώνα, στη Νιγρ. το *χουχούλ(ι)*, [λατ. cuculla > μσν. κουκούλλα].

χουχούλ(ι), το· παιδικό σεντόνι ειδικό για τη βάφτιση, στο οποίο έβαζαν το μωρό αμέσως μετά την κολυμπήθρα· ήταν ραμμένο σε δυο συνεχόμενες πλευρές με κόκκινη κλωστή και είχε στη γωνία ραμμένη, επίσης με κόκκινη κλωστή, μια τρύπια δεκάρα για στόλισμα· στη Νιγρ. ήταν η *χουχούλα*, [δες *χουχούλα*].

χούχτζμα, το· η ενέργεια του *χουχτίζου*.

χουχτζμένους, -ν(η), -νου· αυτός που δέχτηκε *χούχτζμα*, μτφ. *χουχτζμένα αχέλια* = ελαφρώς αρμυρά χέλια, πριν δηλαδή ολοκληρωθεί το πάστωμά τους, [*χουχτίζου*, η μτφ. εμπεριέχει τη σημ. του ήπιου].

χουχτίζου· ρ., *χούχτζα, χούχτσα, χουχτίσ(η)κα*, ζεσταίνω τα χέρια μου ή κάτι άλλο με την ανάσα μου, χουχουλίζω, προλαβαίνω να πω *χου πρω-*, *χου δε* κλπ., για να πάρω ανάλογη σειρά στα παιχνίδια, δες *χου*, [από τον ήχο χου-χου].

χρανί, το· το *χαρανί*, (προσφ.).

χράου, χρω· ρ., παρ. *χρούσα*, για λοιπά δες *χρίζου*.

χραπατσώνου· ρ., *χραπάτσουνα, -τσουσα, -τσώθκα*, ξεσκίζω κάτι με τα νύχια μου ή με κάποιο αιχμηρό αντικείμενο, **[*γραπώνου* + τσουνί(δες *τζουνί* > *τζουνώ*)].

χρατς· λ. που αποδίδει τον ήχο από το σκίσιμο χαρτιού, [ηχοπ. λ.].

χράτσα-χρούτσα· λ. που αποδίδει τον ήχο του κόψιμου του ξύλου με πριόνι ή το μασούλισμα των τρωκτικών, [ηχοπ. λ.].

χρέα, τα· τα χρέη, οι υποχρεώσεις, *έκαναμι τα χρέα μας*, [χρέος > αρχ. χρεά].

χρεία, η· αποχωρητήριο, [αρχ. χρεία].

χρειάζουμι· {χριά-}, ρ., *χρειάζουμαν, χρειάσ(η)κα*, χρειάζομαι, η λ. χρησ. ειρων. και με αντιθ. σημ. *εμ τώρα, του χρειάσ(η)κα* = δεν το χρειάζομαι, [αρχ. χρεία > μτγν. χρειάζομαι].

χρειαζούμινα, τα· {χρει-α-}, τα αναγκαία, τα ξύλα που κόβονταν στο βουνό όχι για καυσόξυλα αλλά για άλλες ανάγκες, [*χρειάζουμι*].

χρηματίζου· ρ., αόρ. *χρημάτσα*, διατελώ, είναι γνωστό μόνο στον αόρ. π.χ. *προυπάππου μ' Νικόλας χρημάτσι γκουτζιάμπασης*, [αρχ. *χρηματίζω*].

χρίζου· ρ., *έχριζα, έχρισα, χρίσ(η)κα*, ασβεστώνω, *έχρισι μάνα μ' τα ζναρούδια*, δες *χράου, -ω*, [αρχ. χρίω].

χρίσ(ι)μου, το· το ασβέστομα, η ενέργεια του *χρίζου*.

Χριστούινα, τα· τα Χριστούγεννα.

χριτς· δες *κριτς*.

χριώνου· ρ., *χρέουνα, χρέουσα, χριώθκα*, χρεώνω, *ιπέρσ(ι) χριώθκα μέχρι τα φτια*, [αρχ. χρέος].

χρούμπαλα, τα· εξογκώματα στις φλέβες, κισοί, *γιόμουσαν χρούμπαλα τα πουδάρια μ'*, [1. (Π.Κ.) *χρουμπούλ(ι)*· 2. **τουρ. hor + τουρ. pala, δες *χλιμπούρ(ι)* και *παπά-*

λα, σε ελ. μετ. μικρό εξόγκωμα].

χρουμπούλι(ι), το· αλλ. το *χλιμπούρι(ι)*, στη Νιγρ. και *χουρμπούλι(ι)*, [1** τουρ. hor(= ασήμαντος) + bulak(=δεξαμενή) > χορμπούλι > χρουμπούλι(ι)· 2. λατ. grumulus > γρουμούλι > γρουμπούλι > χρουμπούλι(ι)].

χρουνίζου· ρ., *χρόνζα/χρόντζα, χρόνσα/χρόντσα*, χρουνίζω, συμπληρώνω ηλικία ενός χρόνου, ζω για πολλά χρόνια, *χρόντσι του πιδούδ(ι) μας, ζή(ει)σς χρουνί(ει)σς μην πειρά(ει)ζς ξένου πράγμα*, δεσ λ.γ. 11, [αρχ. χρονίζω].

χρουγκίς· επίρρ., ετήσια, *τουν πήραν τσιόμπανου χρουγκίς*, [αρχ. χρόνος > μτγν. χρονικός].

χρουνού/χρουνούν· χρόνων, *πόσου χρουνού είσι; = πόσων χρόνων είσαι; δώδικα χρουνούν κουράσι πάει στην εκκλησιά*, (Ν.Π.γ' τρ. 47.6), [αρχ. χρόνος].

χρουστουμίνα· χρεωστούμενα, οφειλόμενα, [αρχ. χρέως > μτγν. χρεωστέω > μσν. χρωστώ].

χρυσαλφές, οι· οι πολύ στενές ταινίες με ασημί ή χρυσαφί χρώμα για το στόλισμα της νύφης, οι *ξαλφές ή τέλια*, [αρχ. χρυσός + αρχ. άλφειν/άλφάνω].

χρυσαφένιου, το· το καμωμένο από χρυσάφι, το γλυκό που είναι τυλιγμένο σε *χρυσόχαρτου*, [αρχ. χρυσός > μσν. χρυσάφιν].

χρυσιά· η χρυσή, μαλαματένια, *χρυσιά καρφίτσα*, [αρχ. χρυσός].

χρυσιά βέργα· παιγν. φάρσα, στο οποίο όλοι έψαχναν να βρουν δήθεν τ' *χρυσιά τ' βέργα*, που ήταν όμως μια λερωμένη με σκατά βέργα και επιφυλλάσσονταν ως έκπληξη γι' αυτούς που δεν ήξεραν το παιχνίδι, δεσ και π., [χρυσιά + βέργα].

χρυσκάρ(ι), το· είδος ποταμόψαρου που μοιάζει με μικρό *γριβάδ(ι)*, αλλ. το *φρισκάρ(ι)* ή *πρικί*, πληθ. τα *χρυσκάρια*, [Γ.Κα. χρυσκάρ(ι)ον].

χρυσόμγα, η· χρυσόμυγα, γενική ονομασία εντόμων με έλυτρα διαφόρων χρωμάτων, [αρχ. χρυσός + *μύγα*].

χρυσουκόλναρα, τα· χρυσά κλωνάρια, *κουλνάρια χρυσουκόλναρα*, (δημ. τρ. 15.στ'), [αρχ. χρυσός + *κουλνάρ(ι)*].

χρυσόχαρτου, το· το φύλλο αλουμινίου, που χρησ. για περιτύλιγμα τσιγάρων, γλυκών κλπ., [αρχ. χρυσός + χαρτί(δεσ *χαρτάκια*)].

χρω· δεσ *χράου*.

χρώμα, το· η κ. σημ., δεσ και *αγραδιά*, [αρχ. χρωμα].

χτάζου· ρ., για αρ. χρ. και σημ. δεσ *κτάζου, θα μι χτάζουν στα γιράματα, χτάζουμι στου γυαλί/στου γιατρό* πρ. *χτάζι, χτάζτι, χτάζι, χτάζτι· χτάζι γιατί θα πέ(ει)σς*, δεσ πρμ. 14, 45, 377, 378, λ.γ. 21 και *κτάζου, [κτάζου, κοιτάζουμι]*.

χτάζ(ι)μου, το· κοίταγμα, η φροντίδα των γερόντων, *του χτάζ(ι)μου δεν πειράζ(ει), του άρπαγμα πειράζ(ει)*, [χτάζου].

χτέν(ι), το· χτένι, χτένα, τσατσάρα, εξάρτημα του αργαλειού με το οποίο χτυπούσαν το υφάδι στην ύφανση· στα καυσόξυλα το αντίθετο από το *χασμούν(ι)*, αλλά και η ασύμμετρη σφήνα, σαν αυτή που ήταν στο *τσιλίκ(ι)*, [αρχ. κτείς (= χτένα) > μτγν. κτένιον].

χτέντζμα, το· χτένισμα, [χτέν(ι)].

χτικιάρς, -ρου, -ρκου· ο *ουχτικιάρς*, στη Νιγρ. γενικά ο αρρωστιάρης.

χτικιό, το· η φυματίωση, στη Νιγρ. γενικά η μακροχρόνια αρρώστια, [αρχ. έπτική νόσος(=συνεχής νόσος) > χτικιάζω > χτικιό].

χτινίζου· ρ., *χτένζα/-ντζα, χτένσα/-ντσα, -νίσ(η)κα, χτενίζω*, πρ. *χτινίζους, χτινιστούς*· *άντι χτινίζους γιατί φεύγουμι, [χτέν(ι)].*

χτισ(ι)νός, -νιά, -νό· χθεσινός, [αρχ. χθές].

χυλώνου· ρ., *χύλουνα, χύλουσα*, μαγειρεύω έτσι, ώστε ο ζωμός να γίνει παχύρρευστος, [αρχ. χυλόω].

χύνου· ρ., *έχυνα, έχυσα/έχσα/έυσα, χύθκα*, χύνω, ρίχνω κάτι ρευστό από δοχείο, *του έυσις του κρασί*, ως παθ. *χύνουμι* = εφορμώ, αδυνατίζω υπερβολικά, *χύθκι του σκλι απάνου μ', φτος χύθκι ουλόκληρους*, [αρχ. χέω > μτγν. χύνω].

χώρσμα, το· χώρισμα, διαζύγιο, διανομή της πατρικής περιουσίας, χώρος ξεχωριστός, διαδικασία με την οποία *χώριζαν* από την κοινή τους μοίρα τα δίδυμα αδέρφια ή τα αδέρφια που είχαν γεννηθεί τον ίδιο μήνα σε διαφορετικά χρόνια. Κατά τις λαϊκές δοξασίες τέτοια αδέρφια κινδύνευαν να αρρωστήσουν ή να πεθάνουν μαζί, κινδύνευε επίσης να πεθάνει το ένα από τα δυο, αν το ένα έβλεπε το άλλο ως νύφη ή ως γαμπρό. Γι' αυτό έπρεπε να τα *χωρίσουν*. Τα αδέρφια που είχαν γεννηθεί τον ίδιο μήνα, σε διαφορετικά χρόνια, τα *χώριζαν* δίνοντάς τα να μοιραστούν ένα αβγό με διπλό κρόκο, οπότε έπρεπε να φάει το καθένα τον δικό του κρόκο. Τα δίδυμα τα *χώριζαν* με διαφορετικό τρόπο. Η μαμή έβαζε τα δίδυμα, τα το ένα έξω από το κατώφλι του δωματίου της λεχώνας και το άλλο από την μέσα πλευρά και χτυπούσε το κατώφλι με ένα τσεκούρι, [αρχ. χωρίζω].